

بررسی موانع توسعه کارآفرینی در دانشگاه پیام نور از نظر
دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس)
Examine the barriers to development of entrepreneurship in
PNU on the perspective of students (Case Study: the southern of
Fars PNU)

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۱۲/۰۸

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۹/۱۶

Mahdi Amiri

مهدی امیری*

Abstract: In this study, entitled barriers to development of entrepreneurship in PNU on the perspective of students using descriptive survey has been conducted. The Population and sample size with Morgan table respectively equal to 275 and 160 people and the instrument was a researcher made questionnaire whose content validity means enjoying the views of experts confirmed and its reliability using the Cronbach's alpha coefficient is equal to .88. The main findings of the research showed that the behavioral, environmental and structural barriers respectively the most important role in preventing the development of entrepreneurship in PNU from the perspective of their students; Independent sample t-test results indicate that a significant difference between male and female students, undergraduate and graduate in all three categories of behavioral, structural and environmental barriers. And significant differences between single and married students in the role of structural and environmental barriers. The absence of development of entrepreneurship in universities. The results of analysis of variance (F) showed that between students of various disciplines the role of all three categories of barriers to entrepreneurship development is a significant difference.

چکیده: پژوهش حاضر به تبیین موانع توسعه کارآفرینی در دانشگاه پیام نور از نظر دانشجویان با استفاده از روش پیمایشی پرداخته است. حجم جامعه و نمونه آماری با جدول مورگان به ترتیب برابر با ۲۷۵ و ۱۶۰ نفر تعیین شد. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بوده است که روایی محتوایی آن با بهره‌گیری از نظرات متخصصان، تأیید شد. پایایی ابزار پژوهش نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ بوده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که از نظر دانشجویان به ترتیب موانع رفتاری، موانع محیطی و موانع ساختاری بیشترین نقش را در توسعه نیافتن کارآفرینی در دانشگاه پیام نور دارند. نتایج آزمون t گروه‌های مستقل بیانگر آن است که بین نظر دانشجویان پسر و دختر، کارشناسی و کارشناسی ارشد در هر سه دسته موانع رفتاری، ساختاری و محیطی تفاوت معناداری وجود ندارد. بین نظر دانشجویان مجرد و متأهل در نقش موانع ساختاری و محیطی در توسعه نیافتن کارآفرینی در دانشگاه تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین نتیجه آزمون تحلیل واریانس (F) نیز نشان داد که بین نظر دانشجویان رشته‌های مختلف درباره نقش هر سه دسته موانع در توسعه کارآفرینی دانشگاه، تفاوت معناداری وجود دارد.

Keywords: barriers, entrepreneurship, PNU, student.

کلمات کلیدی: موانع، کارآفرینی، پیام نور، دانشجویان.

* عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور (نویسنده مسئول mahdiamiri10@gmail.com)

مقدمه

تفت^۱ (۱۹۹۳) و نولتی^۲ (۱۹۹۵) به نقل از رضاییان (۱۳۸۰: ۲۸) کارآفرینی را فرآیند شکار فرصت‌ها به وسیله افراد، بدون در نظر گرفتن منابع موجود در اختیار آنها می‌دانند. این اصطلاح را اولین بار ژوزف شومپیتر اقتصاددان به کار برد. وی به پدر علم کارآفرینی معروف است و معتقد بود که رشد و توسعه اقتصادی زمانی میسر خواهد بود که افرادی از جامعه با خطرپذیری اقدام به نوآوری کرده و راه‌های جدیدی را جایگزین راه حل‌های کهنه و ناکارآمد کنند (سعیدی‌کیا، ۱۳۸۵: ۲). پیتراکرا (۱۹۸۵) معتقد است کارآفرین کسی است که فعالیت جدید اقتصادی کوچک و جدیدی را با سرمایه خود شروع می‌کند (سعیدی‌کیا، ۱۳۸۵: ۲۱). مک‌کران و فلائیگان^۳ (۱۹۹۶) کارآفرینان را افرادی نوآور، با فکری متمرکز و به دنبال کسب توفیق و استفاده از میان‌برها می‌دانند که کمتر مطابق کتاب کار می‌کنند و در نظام اقتصادی، شرکت‌هایی نوآور، سودآور و با رشدی سریع ایجاد می‌کنند (احمد پور داریانی، ۱۳۸۳: ۲۵). رابرت هیسریچ^۴ (۲۰۰۲) کارآفرینی را چنین تعریف می‌کند: کارآفرینی فرایند خلق چیزی متفاوت و با ارزش از راه اختصاص زمان و تلاش لازم برای آن است، با فرض همراه بودن ریسک‌های مالی، روانی، اجتماعی و نیز دریافت پاداش‌های مالی و رضایت فردی (پرداختچی و شفیع‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۵).

آموزش کارآفرینی در سازمان‌ها سیاستی است که به‌طور مستقیم در کمیت و کیفیت محصولات و خدمات سازمان اثر می‌گذارد. به همین دلیل است که بسیاری از سازمان‌ها به شکوفا کردن توان بالقوه کارکنان خود پرداخته‌اند. امروزه آموزش‌های کارآفرینی در مراکز آموزشی نقش به‌سزایی در ایجاد انگیزه و افزایش صلاحیت فارغ‌التحصیلان در فعالیت‌های نوآورانه کارآفرینانه دارد (آسکان و یلدریم^۵، ۲۰۱۱: ۶۶۵). دیوی و همکاران^۶ (۲۰۱۱) طی تحقیقاتی نشان دادند که آموزش کارآفرینی و مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های اقتصادی موجب می‌شود تا آنها در آینده، کارآفرینان موفق‌تری شده و به مشاغل آینده نگرش مثبتی داشته باشند.

در مقایسه دانشگاه‌های امروز با دانشگاه‌های دهه‌های گذشته می‌توان دریافت که در برنامه‌ها، روش‌ها و رویکردهای آنها تغییرهای عمده‌ای به‌وجود آمده و انتظاراتی

1. Tefft

2. Nulty

3. McKeran & Flannigan

4. Robert Hisrich

5. Askun & Yildirim

6. Davey et al.

موجود از آنها متحول شده است. سال‌ها پیش، دانشگاه فقط نقش آموزش را برعهده داشت که با اولین تحول در نظام دانشگاهی در اواخر قرن نوزدهم، پژوهش نیز به کارکردهای آن افزوده شد (اتزکویتز^۱، ۲۰۰۳: ۱۱۰). امروزه تحول‌ها در محیط اجتماعی، ساختار دانش را نیز دست‌خوش تحول کرده است و به تبع آن دانشگاه نیز که محور و اساس این نظام است دچار دگرگونی شده است. از این رو برای تطبیق کارکردهای دانشگاه با محیط اطراف، به نظر می‌رسد باید راهبرد دانشگاه تغییر کرده و مأموریت اصلی خود را تربیت افرادی کارآفرین قلمداد کند (سعیدی‌کیا، ۱۳۸۸: ۳). چنانچه آموزش کارآفرینی به این دلیل که دانشگاه‌ها از نظر داشتن سرمایه انسانی در قالب دانشجو و اعضای هیئت علمی، محلی مناسب برای نوآوری مبتنی بر دانش هستند، به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت‌های دانشگاهی تبدیل شده است (زارع یکتا، ۱۳۸۷: ۶۷). کارآفرینی در ابعاد عام و سازمانی آن به عنوان راهکاری اساسی فراروی سازمان‌ها است، زیرا کارآفرینی به عنوان پدیده‌ای نوین نقش مؤثری در توسعه جوامع داشته و بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه توجه جدی به آن دارند (احمدپور، ۱۳۸۳). پیتر شولت معتقد است دانشگاه کارآفرین دانشگاهی است با دو وظیفه: ۱- باید کارآفرینان را آموزش دهد و افرادی را تربیت کند که کسب و کاری را ایجاد کنند و روحیه کارآفرینانه را در دانشجویان در تمام حوزه‌ها توسعه دهد. ۲- خودش کارآفرینانه عمل کند، مراکز رشد را سازمان‌دهی کند، پارک‌های فناوری و مواردی نظیر آن را ایجاد کند، دانشجویان را در این سازمان‌ها درگیر کند و از طریق آن‌ها به دانشجویان و فارغ‌التحصیلان در ایجاد کسب و کار کمک کند و بالاخره از لحاظ مالی استقلال پیدا کند (کردنائیج، ۱۳۹۲: ۱۷). دانشگاهی که قصد دارد کارآفرین تربیت کند باید خود سازمانی کارآفرین باشد و متعهد شود محصولات جدید، فرآیندهای جدید و نظام‌های سازمانی نوین ایجاد نماید و برای این منظور انقلاب جدیدی به سوی گسترش کارآفرینی درون‌سازمانی ایجاد کند. بنابراین نقش آموزش عالی در دو سطح کلان و خرد قابل بررسی است که در سطح کلان، استراتژی آموزش عالی، ایجاد فرهنگ کارآفرینی در جامعه و نهادینه کردن آن است که با بهره‌مندی از شیوه‌های تربیت کارآفرینی می‌توان برای تأمین منابع انسانی اقدام کرد. در سطح خرد که همان وظایف سطح عملیاتی است، می‌توان با رویکرد آموزشی کارآفرینی در فضای آموزشی (کلاس)، به فعالیت‌هایی همچون پرهیز از تأکید بر مباحث تئوریک محض، روش‌های آموزش فعال و یادگیری پژوهش محور، به‌روز بودن مطالب درسی، تقویت توانایی عقلانی و انتزاعی افراد و مهارت‌های روابط انسانی پرداخت (نجفی و رفیعی، ۱۳۸۴: ۳۵۵). لذا با

---

¹ . Etkowitz.

توجه به تحقیقات صورت گرفته متعدد در حوزه کارآفرینی و پایین بودن این ویژگی‌ها در دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها که دانشگاه پیام نور نیز از این امر مستثنا نیست، مسئله تحقیق، شناسایی و تبیین موانع کارآفرینی در این دانشگاه بوده است. از این رو با توجه به اهمیت و جایگاه دانشگاه پیام نور به عنوان بزرگ‌ترین دانشگاه کشور و نیاز بخش‌های مختلف کشور به دانش‌آموختگانی ماهر و توانمند ضرورت داشت موانع تحقق کارآفرینی توسط دانشجویان این دانشگاه بررسی شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهشی

از مباحث مهم در بحث کارآفرینی، تقویت رفتارهای کارآفرینانه در دانشجویان است. کلارک (۲۰۰۴) بیان می‌دارد آموزش دانشگاه‌ها باید بر اساس ایجاد تجربه‌های علمی و تربیت نیروهایی با ویژگی‌های کارآفرینی باشد. این برنامه‌های آموزشی در ایجاد ایده‌های نوین و برنامه‌ریزی برای عملی کردن این ایده‌ها کمک می‌کنند. در بیشتر طرح‌های درس دانشگاهی، آموزش کارآفرینی مورد نظر است و اغلب هدف اولیه از این آموزش‌ها افزایش آگاهی دانشجویان و توسعه مهارت‌های کارآفرینی در آنها است. همانا این امر به تربیت افراد متکی به نفس و آگاه به فرصت‌ها می‌انجامد که تمایل بیشتری به راه‌اندازی کسب و کارهای مستقل دارند. افرادی که ویژگی‌های کارآفرینانه آنها برانگیخته می‌شود اقدام به رفتارهای کارآفرینانه از جمله راه‌اندازی کسب و کار، ایجاد حرفه برای خود و دیگران و درنهایت ثبت اختراع به نام خود می‌کنند (کلارک، ۲۰۰۴: ۱۷). بدیهی است دانشگاه‌ها و نظام آموزش عالی باید به منظور هم‌سویی هر چه بیشتر با فرایند توسعه اقتصادی بومی، منطقه‌ای و بین‌المللی به تغییر نقش سنتی خود که صرفاً تولید دانش است به سوی دانشگاه‌های کارآفرین حرکت کنند که افزون بر تولید دانش و خلق ایده‌ها، آنها را به عمل هم تبدیل می‌کنند (می‌آن، ۲۰۰۶). عامل مهمی که در حرکت دانشگاه‌ها به سمت کارآفرین شدن نقش دارد، تمایل به تجاری‌سازی نتایج دانش فنی است (برنان و مک‌گون، ۲۰۰۶) اما در این بین عواملی وجود دارد که مانع از تحقق این امر می‌شود. پژوهشگران بسیاری در تحقیقات خود به بررسی عوامل و یا موانع مؤثر بر کارآفرینی در شرکت‌ها و سازمان‌های بزرگ پرداخته‌اند. امیری و مرادی (۱۳۸۷: ۴۵)، حیدری‌زاده (۱۳۸۲: ۳۷) و حیدری (۱۳۸۲: ۱۸۸) در تحقیق‌های خود، ارائه شدن درس به صورت نظری و ناهماهنگی بین نیاز بازار کار و مراکز آموزشی را از جمله مشکلات توسعه کارآفرینی در مراکز آموزش عالی

¹. Clark.

². Mian.

³. Brennan & McGowan.

می‌دانند. یداللهی فارسی (۱۳۸۴: ۱۳۶) موانع کارآفرینی سازمانی را شامل ساختار متمرکز با رسمیت بالا، سلسله‌مراتب سازمانی زیاد، نپذیرفتن اشتباه یا نقض مقررات از طرف کارکنان، محافظه‌کاری در تصمیم‌گیری‌ها، دسترسی نداشتن به منابع، نظام‌های پرداخت حقوق و پاداش مبتنی بر معیارهای غیر از عملکرد می‌داند. وکیلی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی به تبیین نقش عوامل محیطی در توسعه کارآفرینی در بخش عمومی پرداختند. آنها نتیجه گرفتند که محدودیت‌های قانونی، مداخلات سیاسی، افق زمانی کوتاه‌مدت، فاصله قدرت، پرهیز از بی‌اطمینانی، تقدیرگرایی و فردگرایی، مانع توسعه کارآفرینی است و قابلیت رؤیت عمومی (توجه رسانه‌ها)، رقابت و فناوری مشوق کارآفرینی است. در نهایت، کارآفرینی عمومی با عملکرد بخش عمومی (رضایت شهروندان) رابطه مثبت دارد و به بهبود آن منجر می‌شود. کردنائیج و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی راهکارهای ساختاری توسعه کارآفرینی در ایران پرداخته و به این نتیجه رسیدند که تدوین سند ملی توسعه کارآفرینی مهم‌ترین عامل در توسعه کارآفرینی و ایجاد مراکز کارآفرینی و خدمات مشاوره‌ای، اصلاح قوانین و مقررات اداری-بانکی، ایجاد دانشکده‌ها و آموزشگاه‌های کارآفرینی، حمایت‌های مالی و مالیاتی سازمان‌یافته، ایجاد و تقویت پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد، کاهش الزامات و مراحل اداری-بانکی و ثبت شرکت‌ها و ایجاد شبکه‌های حامی کارآفرینی به ترتیب در اولویت‌های دوم تا هشتم قرار دارند. موسوی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان بررسی موانع توسعه کارآفرینی به بررسی این موانع در دانشگاه پیام نور خراسان رضوی پرداخت و به این نتیجه رسید که موانع ذهنی با میانگین $3/54$ بیشترین تأثیر و دلسرد کردن خود توسط دیگران با میانگین $1/80$ کمترین تأثیر را بر توسعه نیافتن کارآفرینی دارد. مبارکی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیق خود به بررسی و شناسایی موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در سازمان هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای روش‌شناسی کیو پرداختند. آنها و به این نتیجه رسیدند که از نظر مدیران معاونت بازرگانی سازمان هما مهم‌ترین موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی عدم برنامه‌ریزی کافی، گرایش به آزمون و خطا (تجربه) و تمایل به سودهای کوتاه‌مدت است. درحالی که از نظر مدیران معاونت برنامه‌ریزی و خدمات مدیریت سازمان هما، عدم شراکت کارکنان در سود حاصل از خلاقیتشان، ارتقای افراد سازگار و تأکید بر نتایج از موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در این سازمان است. از نظر مدیران معاونت آموزش و بهسازی منابع انسانی سازمان هما، کنترل شدید و رسمی مدیران، فرهنگ مدیریت وظیفه‌ای در سازمان و گرایش سازمان به تخصص‌گرایی کارکنان مهم‌ترین موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در سازمان هما به شمار می‌رود. احمدی و همکاران (۱۳۹۱) طی پژوهشی تأثیر عوامل فردی و محیطی

بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه کردستان را بررسی کردند. آنها نتیجه گرفتند که عوامل فردی رابطه معنی‌داری با ویژگی‌های کارآفرینانه دارد، به طوری که دانشجویان پسر و آنهایی که وضعیت تحصیلی مناسبی دارند، حس توفیق طلبی، استقلال‌طلبی و خلاقیت در آنها بیشتر است. از دیگر یافته‌های این پژوهش تأثیر مورد انتظار و ادراکات دانشجویان از محیط کارآفرینانه دانشگاه بر تقویت رفتارهای کارآفرینانه آنها است. کاظمی و همکاران (۱۳۹۰) به شناسایی و تحلیل موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در سازمان تربیت بدنی (وزارت ورزش) کشور پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی شامل؛ سبک رهبری، فرهنگ سازمانی، ویژگی‌های شخصیتی مدیران، ویژگی‌های شخصیتی کارکنان و تضاد سازمانی موجب کاهش نوآوری در سازمان مذکور شده است. نوروزی (۱۳۸۸) در تحقیق خود، ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، ضرورت کارآفرینی در دانشگاه و موانع کارآفرینی دانشگاهی و اقدامات راهبردی برای تقویت کارآفرینی دانشجویان را بررسی کرده است. شریف‌زاده و همکاران (۱۳۸۸) به طراحی و تبیین الگوی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانشگاهی در دانشگاه پیام نور پرداخته و مدل مفهومی را در این زمینه تدوین کردند. میرزاحمدی و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیقی به بررسی موانع توسعه کارآفرینی در دانشگاه شاهد از نظر اعضای هیئت علمی این دانشگاه پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که اولاً موانع درون‌زا بیشترین نقش بازدارندگی را در توسعه کارآفرینی در دانشگاه شاهد دارد. ثانیاً نقش مدیریت ارشد مهم‌ترین مانع درون‌زای کارآفرینی در دانشگاه بوده و با توجه به میانگین رتبه‌های محاسبه شده، نقش عوامل علمی و تحقیقاتی، مهم‌ترین مانع برون‌زای کارآفرینی در دانشگاه است و در نهایت نقش ضریب کوشش نیز مانع منتجی کارآفرینی در دانشگاه است. بخشی (۱۳۸۱) نیز در تحقیق خود با عنوان بررسی موانع کارآفرینی سازمانی در دانشگاه مازندران هدفش را شناسایی موانع محیطی، داخلی و منتجی مؤثر بر کارآفرینی سازمانی در دانشگاه مازندران بیان کرده است. نتایج تحقیق وی نشان داد که موانع داخلی مهم‌ترین عامل بازدارنده کارآفرینی سازمانی در این دانشگاه بوده است. در میان موانع داخلی، تصمیمات مدیریت عالی در انتصاب و به کارگیری مدیران زبردست، از بین موانع محیطی، فقدان رقابت و از بین موانع منتجی نیز موانع فرهنگی اجتماعی، بیشترین نقش بازدارندگی را بر کارآفرینی سازمانی داشته‌اند. بارنز (۲۰۰۱) در مطالعه‌ای به ارزیابی ویژگی‌های کارآفرینی دانش‌آموختگان دانشگاهی در مرحله راه‌اندازی و توسعه کسب و کار پرداخته و بیان کرده است که مهم‌ترین شایستگی کارآفرینان دانشگاهی در مرحله راه‌اندازی و توسعه کسب و کار، بلندپروازی آنها است. از طرف دیگر در مرحله توسعه کسب و کار، ویژگی خطرپذیری در رتبه دوم اهمیت

قرار دارد، اما در مرحله راه‌اندازی، ویژگی اعتماد به نفس کارآفرینان دانشگاهی در رتبه دوم است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱). وانگ و ونگ^۱ (۲۰۰۲) طی پژوهشی با نظرسنجی ۵۳۲۶ نفر از دانشجویان رشته‌های مهندسی، علوم پایه و رایانه در دانشگاه ملی سنگاپور نشان دادند که ۷۱ درصد آنها علاقه وافری به کارآفرینی دارند، اما تقریباً به همان نسبت دانش کارآفرینی‌شان کمتر از حد متوسط بوده است. در مقاله مقیمی^۲ (۲۰۰۴) موانع کارآفرینی سازمانی عبارتند از: عوامل رفتاری شامل (عوامل مدیریتی، نگرش‌های مدیریتی، منابع انسانی، فرهنگ سازمان، ارتباطات سازمان، انگیزش)، عوامل ساختاری شامل (نظام‌های سازمانی، ساختار سازمان، فناوری سازمان و استراتژی سازمان) و عوامل محیطی شامل (اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، سیاسی قانونی، فناوری و محیط بین‌المللی). فوکس^۳ (۲۰۰۵) مهم‌ترین موانع کارآفرینی سازمانی را، شامل سیاست‌ها، روش‌های مدیریتی، منابع انسانی و پاداش‌ها می‌داند. نتیجه پژوهش ژائو و همکارانش (۲۰۰۵) در زمینه بررسی نقش خودکارآمدی در توسعه رفتار کارآفرینانه در دانشجویان نشان می‌دهد که آموخته‌های به دست آمده از دوره‌های کارآفرینی، تجربیات قبلی کارآفرینی و گرایش به ریسک در احساس خودکارآمدی و نیت کارآفرینی و در نهایت رفتار کارآفرینانه اثرگذار است. ضمن اینکه آنها دریافتند میزان رفتار کارآفرینانه در زنان پایین‌تر از مردان بوده است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱). در مطالعه‌ای، گوئرو و همکارانش^۴ (۲۰۰۶) ادراک از گرایش و امکان بروز رفتار و نیت کارآفرینانه را در میان دانشجویان کاتالونیا بررسی کردند و در نهایت به این نتیجه رسیدند که بیشتر دانشجویان به ایجاد یک کار جدید علاقه‌مند بودند اما به توانایی خود در اجرای آن شک داشتند. راسموسن و سورهم^۵ (۲۰۰۶) پنج دانشگاه کشور سوئد را بررسی کردند و بیان کردند که انتظارات و ادراکات افراد از محیط بر میزان ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و در نتیجه بروز رفتار کارآفرینانه تأثیر می‌گذارد.

با توجه به آنچه که گفته شد مدل مفهومی تحقیق (شکل ۱) تدوین و با توجه به آن مسئله اساسی در پژوهش حاضر که بررسی موانع توسعه کارآفرینی از نظر فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس بوده است، چهار سؤال اساسی ذیل طرح و مورد بررسی واقع شده است:

1. Wang, clement k. and wang.

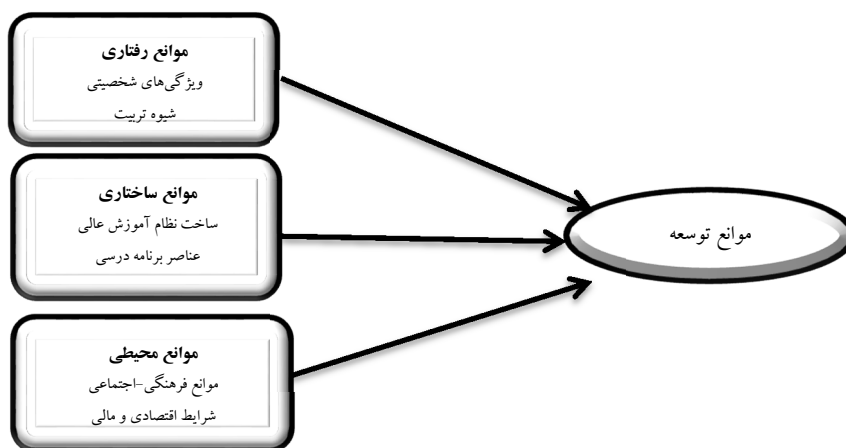
2. Moghimi

3. Fox

4. Guerrero et al.

5. Rasmussen and Sorheim.

- ۱- نقش موانع رفتاری (ویژگی‌های شخصیتی، شیوه فرزندپروری و تربیت) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟
- ۲- نقش موانع ساختاری (ساخت نظام آموزش عالی، عناصر برنامه درسی و نقش مدیریت و رهبری دانشگاهی) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟
- ۳- نقش موانع محیطی (موانع فرهنگی- اجتماعی و شرایط اقتصادی- مالی) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟
- ۴- کدام‌یک از موانع توسعه کارآفرینی، نقش مهم‌تری در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور دارد؟

شکل (۱) مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق از نوع پیمایشی- زمینه‌یابی بوده و به تبیین موانع توسعه کارآفرینی پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش همه دانشجویان مراکز و واحدهای پیام نور در جنوب فارس به تعداد ۲۷۵ نفر بوده است که با بهره‌گیری از فرمول کوکران و نیز جدول برآورد نمونه کرجسی و مورگان تعداد ۱۶۰ نفر از آنان به عنوان نمونه پژوهش برآورد و با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. در راستای بررسی موانع مطرح در توسعه کارآفرینی از نظر دانشجویان دانشگاه پیام نور از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. در این پرسشنامه برای شناسایی موانع سه‌گانه رفتاری شامل؛ ویژگی‌های

شخصیتی و شیوه فرزندپروری، موانع ساختاری شامل؛ ساخت نظام آموزش عالی، عناصر برنامه درسی و نقش مدیریت و رهبری دانشگاهی و موانع محیطی شامل؛ موانع فرهنگی-اجتماعی و شرایط اقتصادی-مالی در توسعه نیافتن کارآفرینی در دانشگاه‌ها ۴۴ سؤال طراحی شد که ۴ سؤال آن مربوط به مشخصات دموگرافیک پاسخ‌گویان بود. ۴۰ سؤال اصلی داشت که در قالب طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) طراحی شد. روایی صوری و محتوایی ابزار با بهره‌گیری از نظرات متخصصان تأیید شد و پایایی آن نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به شرح جدول (۱) بررسی شده است. تحلیل آماری داده‌ها نیز به دو روش توصیفی و استنباطی انجام شده است. در تحلیل توصیفی از شاخص‌هایی چون؛ فراوانی، میانگین، انحراف معیار و جداول و در تحلیل استنباطی نیز از آزمون‌هایی چون؛ "t تک متغیره"، "t گروه‌های مستقل"، "F تحلیل واریانس یک طرفه (آنوا)" و همچنین آزمون تعقیبی "توکی" و فریدمن استفاده شده است.

جدول (۱) ضریب آلفای کرونباخ برای موانع توسعه کارآفرینی

مقیاس	ضریب آلفای کرونباخ
موانع رفتاری	.۹۰
موانع ساختاری	.۸۹
موانع محیطی	.۸۸
کل ابزار	.۸۹

یافته‌ها

با توجه به آنچه که در سطور بالا به آن اشاره شد موانع توسعه کارآفرینی از نظر فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس در سه حوزه موانع رفتاری، ساختاری و محیطی پس از ارائه نتایج آمار توصیفی متغیرهای تحقیق، به تفکیک طرح شده و بررسی می‌شود.

جدول (۲) نتایج آمار توصیفی متغیرهای پژوهش را در تحقیق حاضر به تفکیک نشان می‌دهد.

جدول (۲) نتایج آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار
ویژگی‌های شخصیتی	۱۶۰	۳/۵۰۱	۰/۴۹۴
شیوه فرزندپروری	۱۶۰	۳/۶۳	۰/۶۴۵
ساخت نظام آموزش عالی	۱۶۰	۲/۹۸۵	۰/۹۰۲
عناصر برنامه درسی	۱۶۰	۲/۸۴۴	۰/۷۸۹
مدیریت و رهبری دانشگاهی	۱۶۰	۲/۸۱۵	۰/۷۷۸
فرهنگ و اجتماعی	۱۶۰	۲/۸۹	۰/۸۳۲
شرایط اقتصادی و مالی	۱۶۰	۳/۰۵۴	۱/۵۲۱
جنسیت	مرد	۴۶	۰/۴۵۴
	زن	۱۱۴	
تاهل	مجرد	۷۰	۰/۴۹۷
	متاهل	۹۰	
تحصیلات	کارشناسی	۱۳۶	۰/۳۵۸
	ارشد	۲۴	
حوزه تحصیلی	علوم انسانی	۹۸	۰/۸۵۱
	علوم پایه	۴۴	
	ریاضی-فیزیک	۸	
	فنی-مهندسی	۱۰	

سؤال اول پژوهش: نقش موانع رفتاری (ویژگی‌های شخصیتی، شیوه فرزندپروری و تربیت) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟

جدول (۳) نقش موانع سه‌گانه در عدم توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس

سؤال شماره یک پژوهش	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t	P≤. / .5 سطح معناداری
موانع رفتاری	۳/۵۶۷	۰/۵۲۵	۰/۰۴۱	۱۳/۶۲	۰/۰۰۰
موانع ساختاری	۲/۸۸۱	۰/۶۹۸	۰/۰۵۵	-۲/۱۴۲	۰/۰۳۴
موانع محیطی	۲/۹۷۲	۰/۹۹۹	۰/۰۷۹	-۰/۳۵۳	۰/۷۲۴

H0: $m \leq 3$. H1: $m > 3$

به منظور بررسی نقش موانع رفتاری در عدم توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس از نظر پاسخگویان از آزمون t تک متغیره استفاده شد. نتایج به دست آمده در سطح «خطای ۵ درصد» از مقدار بحرانی جدول بزرگ‌تر بود. بنابراین می‌توان گفت میانگین نظرات دانشجویان درباره نقش موانع رفتاری در توسعه نیافتن کارآفرینی در دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس در سطح بالاتر از سطح متوسط است (جدول ۳). نتایج آزمون t گروه‌های مستقل بیانگر آن است که بین نظر دانشجویان پسر و دختر، مجرد و متأهل و کارشناسی و کارشناسی ارشد درباره نقش موانع رفتاری در عدم توسعه کارآفرینی، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد (جدول ۴). همچنین نتیجه آزمون تحلیل واریانس (F) نیز نشان داد که بین نظر دانشجویان رشته‌های مختلف در خصوص نقش موانع رفتاری در توسعه کارآفرینی دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۵). آزمون مقایسه زوجی اختلاف میانگین‌ها (توکی) تفاوت مذکور را بین دانشجویان رشته‌های علوم پایه با فنی - مهندسی و علوم انسانی با فنی - مهندسی نشان داده است. به عبارت دیگر دانشجویان رشته‌های فنی - مهندسی و علوم انسانی نقش موانع رفتاری در توسعه کارآفرینی در دانشگاه را در حد بالاتر ارزیابی کرده‌اند (جدول ۶).

جدول (۴) نتایج تی گروه‌های مستقل در خصوص نقش موانع سه‌گانه در عدم توسعه کارآفرینی دانشجویان

مؤلفه	نمونه	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t	Sig معناداری	P≤. /5 مقدار بحرانی جدول
نقش موانع رفتاری	پسر	۴۶	۳/۴۹۶	۰/۳۸۵	۰/۰۵۶	-۱/۰۵۷	۰/۲۹۲	۱/۶۴
	دختر	۱۱۴	۳/۵۹۳	۰/۵۷۱	۰/۰۵۳			
	مجرد	۷۰	۳/۵۹۳	۰/۴۹۱	۰/۰۵۸	۰/۵۹۲	۰/۵۵۴	
	متأهل	۹۰	۳/۵۴۴	۰/۵۵۱	۰/۰۵۸			
	کارشناسی	۱۳۶	۳/۵۴۰	۰/۵۱۳	۰/۰۴۴	-۱/۴۲۹	۰/۱۵۵	
	کارشناسی ارشد	۲۴	۳/۷۰۶	۰/۵۸۱	۰/۱۱۸			
نقش موانع ساختاری	پسر	۴۶	۲/۸۳۳	۰/۵۹۷	۰/۰۸۸	-۰/۵۵۷	۰/۵۷۸	۰/۱۱
	دختر	۱۱۴	۲/۹۰۱	۰/۷۳۷	۰/۰۶۹			
	مجرد	۷۰	۲/۷۲۲	۰/۷۰۵	۰/۰۸۴	-۲/۵۸۲	۰/۰۱۱	
	متأهل	۹۰	۳/۰۰۵	۰/۶۷۱	۰/۰۷۰			
	کارشناسی	۱۳۶	۲/۹۰۹	۰/۷۰۹	۰/۰۶۰	۱/۲۱۳	۰/۲۲۷	

مؤلفه	نمونه	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t	Sig معناداری	P≤./5 مقدار بحرانی جدول
نقش موانع محیطی	کارشناسی ارشد	۲۴	۲/۷۲۲	./۶۲۵	./۱۲۷	-۱/۰۴۵	./۲۹۷	
	پسر	۴۶	۲/۸۴۲	./۷۶۳	./۱۱۲			
	دختر	۱۱۴	۳/۰۲۴	۱/۰۷۹	./۱۰۱			
	مجرد	۷۰	۲/۷۴۱	./۷۶۲	./۰۹۱			
	متاهل	۹۰	۳/۱۵۱	۱/۱۲۳	./۱۱۸			
	کارشناسی	۱۳۶	۳/۰۲۵	۱/۰۱۴	./۰۸۶	-۲/۶۱۵	./۰۱۰	
	کارشناسی ارشد	۲۴	۲/۶۶۹	./۸۷۰	./۱۷۷			
							۱/۶۱۷	

جدول (۵) بررسی وجود تفاوت معنادار بین نظرات دانشجویان در خصوص نقش موانع سه گانه در عدم توسعه کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه

مؤلفه	متغیر تعدیل کننده	سطوح متغیرها	نمونه	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
نقش موانع رفتاری	رشته تحصیلی	علوم انسانی	۹۸	۳/۵۶۸	./۴۶۶	۶/۸۲۶	./۰۰۰
		علوم پایه	۴۴	۳/۴۱۲	./۵۲۳		
		ریاضی و فیزیک	۸	۳/۵۸۳	./۶۳۰		
		فنی-مهندسی	۱۰	۴/۲۰۲	./۵۹۱		
		کل	۱۶۰	۳/۵۶۵	./۵۲۵		
نقش موانع ساختاری	رشته تحصیلی	علوم انسانی	۹۸	۳	./۶۹۳	۵/۱۰۱	./۰۰۲
		علوم پایه	۴۴	۲/۵۷۷	./۶۴۳		
		ریاضی و فیزیک	۸	۲/۶۷۴	./۷۴۸		
		فنی-مهندسی	۱۰	۳/۲۲۰	./۴۹۷		
		کل	۱۶۰	۲/۸۸۱	./۶۹۸		
نقش موانع محیطی	رشته تحصیلی	علوم انسانی	۹۸	۳/۰۷۰	۱/۰۳۹	۲/۹۵۴	./۰۳۴
		علوم پایه	۴۴	۲/۶۱۸	./۸۸۹		
		ریاضی و فیزیک	۸	۳/۴۰	./۷۷۶		
		فنی-مهندسی	۱۰	۳/۲۲	./۹۰۲		
		کل	۱۶۰	۲/۹۷۲	./۹۹۹		

جدول (۶) آزمون مقایسه زوجی اختلاف میانگین‌ها (توکی) در خصوص نقش موانع سه‌گانه در عدم توسعه کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه پیام نور

سطح معناداری	اختلاف میانگین	تفاوت معنادار بین گروه‌ها برحسب سطح تحصیلی	موانع رفتاری
/۰۰۰	/۷۹۰	فنی- مهندسی با علوم پایه	موانع رفتاری
/۰۰۱	/۶۳۳	علوم انسانی با فنی- مهندسی	
/۰۳۶	/۶۴۲	فنی- مهندسی با علوم پایه	موانع ساختاری
/۰۰۴	/۴۲۲	علوم انسانی با علوم پایه	
/۰۴۰	/۷۸۱	ریاضی با علوم پایه	موانع محیطی
/۰۱۲	/۴۵۲	علوم انسانی با علوم پایه	

سؤال دوم پژوهش: نقش موانع ساختاری (ساخت نظام آموزش عالی، عناصر برنامه درسی و نقش مدیریت و رهبری دانشگاهی) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟

به منظور بررسی نقش موانع ساختاری در توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های جنوب فارس از نظر پاسخگویان از آزمون t تک متغیره استفاده شد. نتایج به دست آمده در سطح «خطای ۵ درصد» از مقدار بحرانی جدول بزرگ‌تر بوده است. بنابراین می‌توان اذعان داشت، میانگین نظرات دانشجویان در خصوص نقش موانع ساختاری در عدم توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس در سطح بالاتر از سطح متوسط است (جدول ۳). نتایج آزمون t گروه‌های مستقل بیانگر آن است که بین نظر دانشجویان پسر و دختر و کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معناداری وجود ندارد و بین نظر دانشجویان مجرد و متأهل در خصوص نقش موانع ساختاری در عدم توسعه کارآفرینی تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۴). همچنین نتیجه آزمون تحلیل واریانس (F) نیز نشان داد که بین نظر دانشجویان رشته‌های مختلف در خصوص نقش موانع ساختاری در توسعه کارآفرینی دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۵). آزمون مقایسه زوجی اختلاف میانگین‌ها (توکی) تفاوت مذکور را بین دانشجویان رشته‌های فنی- مهندسی با علوم پایه و علوم انسانی با علوم پایه نشان داده است. به عبارت دیگر دانشجویان رشته‌های فنی- مهندسی و علوم انسانی نقش موانع ساختاری در توسعه کارآفرینی در دانشگاه را در حد بالاتر ارزیابی کرده‌اند (جدول ۶).

سؤال سوم پژوهش: نقش موانع محیطی (موانع فرهنگی- اجتماعی و شرایط اقتصادی- مالی) در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس چگونه است؟

به منظور بررسی نقش موانع محیطی در عدم توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های جنوب فارس از نظر پاسخگویان از آزمون t تک متغیره استفاده شد. نتایج به دست آمده در سطح «خطای ۵ درصد» از مقدار بحرانی جدول کوچک‌تر بوده است. بنابراین می‌توان اذعان داشت، میانگین نظرات دانشجویان در خصوص نقش موانع محیطی در عدم توسعه کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس در سطح پایین‌تر از سطح متوسط است (جدول ۳). نتایج آزمون t گروه‌های مستقل بیانگر عدم تفاوت معنادار بین نظر دانشجویان؛ پسر و دختر و کارشناسی و کارشناسی ارشد و تفاوت معنادار بین نظر دانشجویان مجرد و متأهل در خصوص نقش موانع محیطی در عدم توسعه کارآفرینی بوده است (جدول ۴). همچنین نتیجه آزمون تحلیل واریانس (F) نیز نشان داد که بین نظر دانشجویان رشته‌های مختلف در خصوص نقش موانع محیطی در توسعه کارآفرینی دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۵). آزمون مقایسه زوجی اختلاف میانگین‌ها (توکی) تفاوت مذکور را بین دانشجویان رشته‌های ریاضی با علوم پایه و علوم انسانی با علوم پایه نشان داده است. به عبارت دیگر دانشجویان رشته‌های ریاضی و علوم انسانی نقش موانع محیطی در توسعه کارآفرینی در دانشگاه را در حد بالاتر ارزیابی کرده‌اند (جدول ۶).

سؤال چهارم پژوهش: کدام یک از موانع توسعه کارآفرینی، نقش مهم‌تری در عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور دارد؟ طبق آزمون رتبه‌بندی فریدمن، اولاً موانع رفتاری بیشترین نقش را در عدم توسعه کارآفرینی در دانشگاه پیام نور از نظر دانشجویان دارند و پس از آن موانع محیطی و در رتبه سوم موانع ساختاری قرار دارد (جدول ۷).

جدول (۷) نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن برای موانع سه‌گانه توسعه کارآفرینی در دانشگاه پیام نور

Sig ضرب معناداری	χ^2 کای دو	d.f درجه آزادی	N تعداد جامعه	میانگین رتبه‌ها	موانع توسعه کارآفرینی
.۰۰۰	۸۹/۶۱۸	۲	۱۶۰	۲/۶۱	موانع رفتاری
				۱/۶۴	موانع ساختاری
				۱/۷۶	موانع محیطی

ثانیاً بین میزان اهمیت موانع رفتاری تفاوت معنادار وجود دارد و با توجه به میانگین رتبه‌های محاسبه شده، نقش تربیت و فرزندپروری، مهم‌ترین مانع رفتاری کارآفرینی در

دانشگاه است. همچنین با توجه به میانگین رتبه محاسبه شده بین میزان اهمیت موانع ساختاری و محیطی تفاوت معنادار وجود ندارد (جدول ۸).

جدول (۸) نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن برای متغیرهای موانع رفتاری، ساختاری و محیطی

Sig ضریب معناداری	χ^2 کای دو	d.f درجه آزادی	N تعداد نمونه	میانگین رتبه‌ها	موانع کارآفرینی	
.۰۰۰	۲۹/۶۴۱	۱	۱۶۰	۱/۲۹	ویژگی‌های شخصیتی	مانع
				۱/۷۱	تربیت و فرزندپروری	رفتاری
.۶۷۹	.۷۷۵	۲	۱۶۰	۲/۰۶	ساخت نظام آموزش عالی	مانع ساختاری
				۱/۹۷	عناصر برنامه درسی	
				۱/۹۸	مدیریت و رهبری دانشگاهی	
.۸۶۹	.۰۲۷	۱	۱۶۰	۱/۴۹	موانع فرهنگی-اجتماعی	مانع
				۱/۵۱	شرایط اقتصادی-مالی	محیطی

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت کارآفرینی در رشد و توسعه اقتصادی، اغلب کشورهای جهان به دنبال شناسایی عوامل اثرگذار بر توسعه آن هستند. برای مثال برخی از صاحب‌نظران بر نقش‌های سه‌گانه (تنظیمی، شناختی و هنجاری) دولت در توسعه کارآفرینی پرداخته‌اند و یا موانع ساختاری توسعه کارآفرینی را بررسی کرده‌اند (مقیم و همکاران، ۱۳۷۹؛ دانایی‌فرد، ۱۳۸۴؛ آقایی و همکاران، ۱۳۸۹). از طرف دیگر دانشگاه‌ها به عنوان متولی اصلی پرورش نیروی متخصص جامعه، نقش کلیدی و تعیین‌کننده در توسعه کارآفرینی در کشور دارند، از این رو یکی از مهم‌ترین و جدیدترین مأموریت‌های کلیدی دانشگاه‌ها توسعه و پرورش کارآفرینان بالقوه است (رضوی و زالی، ۱۳۸۸: ۸). لذا در این تحقیق به دنبال بررسی موانع توسعه کارآفرینی از نظر فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های پیام نور جنوب فارس بوده‌ایم. در این راستا یافته‌های به دست آمده نشان داد که موانع رفتاری عمده‌ترین عامل توسعه نیافتن کارآفرینی در فارغ‌التحصیلان دانشگاه پیام نور بوده است و بین نظر دانشجویان رشته‌های مختلف در خصوص نقش موانع رفتاری در توسعه کارآفرینی دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد، به طوری که دانشجویان رشته‌های فنی-مهندسی و علوم انسانی نقش این موانع را پررنگ‌تر می‌دانند. در همین زمینه دراگر (۱۹۸۵) اعتقاد دارد کارآفرینی، بیش از آنکه ویژگی

شخصیتی باشد، الگوی رفتاری است. این الگوی رفتاری را می‌توان به مردم آموزش داد تا آنها یاد بگیرند که چگونه کارآفرینانه رفتار کنند. به‌زعم وی از جمله پیش‌شرط‌های رفتار کارآفرینانه، گرایش به کارآفرینی بوده و با توجه به مطالعاتی که در زمینه گرایش کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه‌ها به عنوان منبع بالقوه‌ی کارآفرینی انجام شده است، گرایش کارآفرینی دانشجویان، تمایل آنها به راه‌اندازی کسب و کارشان را در آینده شکل می‌دهد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۶). همچنین نتیجه این فرضیه هم‌سو با یافته‌های موسوی (۱۳۹۲)، احمدی و همکاران (۱۳۹۱) و نوروزی (۱۳۸۸) است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که والدین به پرورش ویژگی‌های شخصیتی و مرتبط با خلاقیت و نوآوری فرزندان خود توجه کرده و شیوه فرزندپروری مناسبی برای بروز رفتارهای خلاقانه کودکان خود اتخاذ کنند. همچنین از کمک‌های افراد و سازمان‌های دخیل در شکل‌گیری شخصیت خلاق فرزندان نیز استفاده کنند.

موانع محیطی که شامل موانع فرهنگی - اجتماعی و شرایط اقتصادی - مالی است به عنوان دومین عامل مؤثر بر عدم کارآفرینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه پیام نور از نظر دانشجویان است که از این حیث بین نظر دانشجویان مجرد و متأهل و دانشجویان رشته‌های مختلف در خصوص نقش موانع محیطی در عدم توسعه کارآفرینی تفاوت معناداری مشاهده شد به‌طوری که دانشجویان رشته‌های ریاضی و علوم انسانی این موانع را تأثیرگذارتر دانسته‌اند. در همین راستا صمدآقایی (۱۳۸۲: ۲۷۲) موانع کارآفرینی در سازمان‌های غیر انتفاعی را در سه دسته بیان می‌کند؛ عوامل محیطی، عوامل داخلی (ساختارها و پروسه‌ها)، عوامل منتجی (عواملی که از دو عامل فوق منتج می‌شوند). همچنین وکیلی و همکاران (۱۳۹۳) معتقدند که هنگامی که عوامل محیطی در راستای فعالیت‌های کارآفرینانه جهت‌گیری داشته باشند، کارآفرینی عمومی بیشتر ارتقا می‌یابد. همچنین این فرضیه هم‌سو با یافته‌های میرزامحمدی و همکاران (۱۳۸۷) و بخشی (۱۳۸۱) است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود قالب‌های ذهنی غلط افراد جامعه و دانشجویان اصلاح شود چون تلاش‌های افراد را به هدر خواهد داد. می‌توان با برگزاری دوره‌های پرورش خلاقیت، کارگاه‌های یورش فکری، مهندسی تصور، مدیریت ایده‌ها و... برای اصلاح این قالب‌ها تلاش کرد.

در خصوص موانع ساختاری که شامل مؤلفه‌هایی چون ساخت نظام آموزش عالی، عناصر برنامه درسی و نقش مدیریت و رهبری دانشگاهی است نیز بین نظر دانشجویان از نظر متغیرهای تعدیل‌کننده تأهل و رشته تحصیلی تفاوت معناداری مشاهده شد به‌طوری که دانشجویان رشته‌های فنی - مهندسی و علوم انسانی نقش این مانع را در

عدم توسعه کارآفرینی در میان دانشجویان بیشتر می‌دانند. راترفولد^۱ (۲۰۰۷) کارآفرینی سازمانی را شامل سه رکن فرایندها، بستر سازمان و ویژگی‌های افراد می‌داند. فرایندها به‌وسیله رهبران تسهیل شده و شامل استراتژی‌های رهبران در جهت افزایش رفتار کارآفرینانه است. بستر سازمان شامل موقعیت‌هایی است که نوسازی استراتژیک را در جهت اشاعه کارآفرینی سازمانی تسهیل می‌کند. ویژگی‌های افراد شامل مهارت‌ها، توانایی‌ها و نگرش‌ها کارکنان در جهت کارآفرینی است. راسموسن و سورهم^۲ (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای با عنوان آموزش کاربردی کارآفرینی، به این نتیجه رسیدند که لازمه بروز رفتارهای کارآفرینانه، پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه در محیط‌های آموزشی مانند دانشگاه‌ها است. خانکا^۳ (۲۰۰۳) بیان می‌دارد عوامل سازمانی شامل ساختار، مدیریت منابع انسانی، فرهنگ سازمانی و کنترل بر کارآفرینی سازمانی تأثیر دارند. راشد^۴ (۲۰۰۰) بر اساس مطالعه‌ای که در زمینه نقش آموزش بر افزایش نگرش و خصوصیات کارآفرینانه انجام داده، به این نتیجه رسید، افرادی که آموزش کارآفرینی دیده‌اند، نمره‌های بیشتری در انگیزه پیشرفت، مرکز کنترل درونی، عزت نفس و خلاقیت به دست آورده‌اند. به عبارت دیگر این شاخص‌ها بر ویژگی‌های کارآفرینانه و درنهایت بروز رفتارهای کارآفرینانه اثرگذارند. کردنائیج و همکاران (۱۳۹۱) با بررسی ویژگی‌های دانشگاه کارآفرین در دانشگاه تربیت مدرس به این نتیجه رسیدند که این دانشگاه ویژگی‌های کارآفرین از جمله فرهنگ سازمانی کارآفرینانه، تعامل مستمر با محیط، چشم‌انداز مشترک و راهبرد آینده‌نگر و منابع انسانی را دارد اما از ساختار کارآفرینانه و استقلال مالی مناسب برخوردار نیست. بر اساس نتایج به دست آمده، توجه به نیروی انسانی، تلاش برای جذب منابع مالی، تقویت اصل ابتکار عمل، ایجاد ساختار غیرمتمرکز و کاهش بروکراسی از جمله تلاش‌هایی است که می‌تواند دانشگاه را به سوی کارآفرینی سوق دهد. نتیجه تحقیق یعقوبی و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان و شناسایی موانع درون دانشگاهی نشان داد چهار عامل سبک مدیریت، محتوای دروس، نظام اداری- مالی و عملکرد کارکنان دانشگاه به ترتیب به عنوان مهم‌ترین موانع درون دانشگاهی نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان به حساب می‌آیند. همچنین نتایج به دست آمده با یافته‌های کاظمی و همکاران (۱۳۹۰)، امیری و مرادی (۱۳۸۷)، حیدری زاده (۱۳۸۷) و حیدری (۱۳۸۲) همسوست. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که اولاً محتوای آموزش‌های دانشگاهی از حالت نظری صرف درآمده

1. Rutherford.

2. Rasmussen and Sorheim.

3. Khanka.

4. Rasheed.

و به سوی کاربردی کردن این آموزش‌ها حرکت کرده و در دانشگاه دوره‌های آموزشی و دروس اختیاری بیشتری در زمینه کارآفرینی ایجاد شود، ثانیاً هدف‌های دانشگاه چالشی و ریسک‌پذیر، برون‌گرا و فرصت‌گرا و در جهت سازگاری با محیط و تغییرات باشد تا دانشجویان در جهت کارآفرینی و نوآوری حرکت کنند. در نهایت هماهنگی و توافق مدیران دانشگاهی درباره اهداف دانشگاه و مشارکت اعضای هیئت علمی در تعیین اهداف استراتژی‌های دانشگاهی، کمک مؤثری به برون‌رفت از این موانع خواهد کرد.

منابع

- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۳). کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها. جلد پنجم، تهران: شرکت پردیس.
- احمدی، فریدون؛ شافعی، رضا و مفاخری‌نیا، فرانک (۱۳۹۱). بررسی تأثیر عوامل فردی و محیطی بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه کردستان. توسعه کارآفرینی، ۴ (۱۵)، ۱۴۵-۱۶۳.
- پرداختچی، محمدحسن و شفیع‌زاده، حمید (۱۳۸۵). درآمدی بر کارآفرینی سازمانی. تهران: ارسباران.
- امیری، علی و مرادی، یزدان (۱۳۸۷). نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان و موانع آن. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۳ (۴۹)، ۶۷-۴۵.
- آقایی، شیما و زالی، محمدرضا (۱۳۸۹). بررسی موانع ساختاری توسعه کارآفرینی سازمانی در شرکت ملی پتروشیمی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران.
- بخشی، غلامرضا (۱۳۸۱). بررسی موانع کارآفرینی سازمانی در دانشگاه مازندران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اداری و مدیریت، دانشگاه مازندران.
- حیدری، احمد (۱۳۸۲). کارآفرینی مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها. نشریه سیمای اقتصادی، ۲۰۳ و ۲۰۴، ۱۸۲.
- حیدری زاده، مجید (۱۳۸۲). وضعیت اشتغال اعضاء سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمان در راستای بازنگری برنامه‌ریزی آموزشی. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، ۲، ۳۷-۴۵.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۴). نقش دولت در توسعه کارآفرینی. پروژه تحقیقاتی، مرکز مطالعات مدیریت و بهره‌وری ایران، دانشگاه تربیت مدرس.
- رضوی، مصطفی و زالی، محمدرضا (۱۳۸۸). بررسی تحلیلی آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها. پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، ۴ (۱۶)، ۵۳-۸۲.
- رضائیان، علی (۱۳۸۰). مبانی سازمان و مدیریت. تهران: سمت.
- زارع یکتا، محمدرضا (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی دانشگاهی و نقش آن در ایجاد و توسعه SME های دانش‌بنیان. کار و جامعه، ۱۰۱، ۶۶-۷۴.
- سعیدی کیا، مهدی (۱۳۸۸). کارآفرینی: پیامد دانشگاه نتیجه‌گرا. قابل دسترسی در سایت: <http://www.jobportal.ir>
- سعیدی کیا، مهدی (۱۳۸۵). اصول و مبانی کارآفرینی. تهران: کیا.

- شریف‌زاده، فتاح؛ رضوی، سید مصطفی؛ زاهدی، شمس‌السادات و نجاری، رضا (۱۳۸۸). طراحی و تبیین الگوی عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانشگاهی (مطالعه موردی: دانشگاه پیام نور). *توسعه کارآفرینی*، ۲ (۶)، ۱۱-۳۸.
- صمد آقایی، جلیل (۱۳۸۲). *سازمان‌های کارآفرین*. تهران: موسسه عالی آموزش و پرورش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- کاظمی، رضا محمد؛ قاسمی، حمید و رستم‌بخش، محمدرضا (۱۳۹۰). شناسایی و تحلیل موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در سازمان تربیت بدنی (وزارت ورزش) کشور. *پژوهش‌های مدیریت ورزشی و علوم حرکتی*، ۱ (۲)، ۸۹-۱۰۰.
- کردنائیج، اسدالله؛ زالی، محمدرضا و بهامین، ماجد (۱۳۹۲). بررسی راهکارهای ساختاری توسعه کارآفرینی در ایران، *توسعه کارآفرینی*. ۶ (۲)، ۹۵-۱۱۴.
- کردنائیج، اسدالله؛ احمدی، پرویز؛ قربانی، زهرا و نیاکان لاهیجی، نازیلا (۱۳۹۱). بررسی ویژگی‌های دانشگاه کارآفرین در دانشگاه تربیت مدرس. *توسعه کارآفرینی*، ۵ (۳)، ۶۴-۴۷.
- مبارکی، محمدحسن؛ زالی، محمدرضا و دهناد، رومینا (۱۳۹۲). شناسایی موانع رفتاری کارآفرینی سازمانی در سازمان هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای روش‌شناسی کیو. *مدیریت فرهنگ سازمانی*، ۱۱ (۱)، ۵-۳۲.
- مقیم، سید محمد؛ کردنائیج، اسدالله؛ زالی، محمدرضا و فیض، داود (۱۳۷۹). *بررسی موانع کارآفرینی در صنعت کشور و ارائه راهکارهای اساسی جهت توسعه کارآفرینی*. پروژه تحقیقاتی، تهران: جهاد دانشگاهی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- موسوی، محمد (۱۳۹۲). *بررسی موانع توسعه کارآفرینی؛ مطالعه موردی: دانشگاه پیام نور خراسان رضوی*. *نشریه علوم انسانی دانشگاه پیام نور مشهد*، ۴، ۳۵-۴۵.
- میرزاحمدی، محمدحسن؛ امیری، مهدی و پورطهماسب، سیاوش (۱۳۸۷). *بررسی موانع توسعه کارآفرینی در دانشگاه شاهد از نظر اعضای هیئت علمی این دانشگاه*. *نامه آموزش عالی*، ۱ (۴)، ۳۳-۵۰.
- نجفی، محمد و رفیعی، نفیسه (۱۳۸۴). *یادگیری مبتنی بر کارآفرینی در آموزش عالی*. *مجموعه مقالات برگزیده و خلاصه مقالات پذیرفته شده اولین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور*، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ص ۳۵۵.
- نوروزی، محمدرضا (۱۳۸۸). *موانع کارآفرینی دانشگاهی و اقدامات راهبردی برای تقویت کارآفرینی دانشجویان*. *نشریه کار و جامعه*، ۱۱۱، ۱۰-۱۷.

وکیلی، یوسف؛ الوانی، سیدمهدی و محمدی الیاسی، قنبر (۱۳۹۳). تبیین نقش عوامل محیطی در توسعه کارآفرینی در بخش عمومی. *توسعه کارآفرینی*، ۷ (۲)، ۱۹۱ - ۲۱۰.

یداللهی فارسی، جهانگیر (۱۳۸۴). نقش جدید دانشگاه‌ها: توسعه قابلیت‌های کارآفرینی. *دومین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور*.

یعقوبی، جعفر (۱۳۸۹). بررسی عوامل بازدارنده کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی و ارائه سازوکارهایی برای تقویت آن. *توسعه کارآفرینی*، ۲ (۸)، ۱۲۱ - ۱۳۹.

Askun, B.; Yildirim, N. (2011). Insights on Entrepreneurship Education In public Universities in Turkey: Creating Entrepreneurs or Not. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 24, 663-676.

Brennan, C. Michael & McGowan, Pauric. (2006). Academic entrepreneurship: an exploratory case study. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 12, (3), 121.

Clark, B. R. (2004). The Entrepreneurship University Demand and Response: Theory and Practice. *Tertiary Education Management*, 22.

Davey, T.; Plewa, C. & Struwig, M. (2011). Entrepreneurship perceptions and career intentions of international students. *Education & Training*, 53, 335-352.

Etzkowitz, H. (2003). Research groups as "quasi-firms": the invention of the entrepreneurial university. *Research Policy*, 32, 109-121.

Fox, Julie M. (2005). Organizational entrepreneurship and the Organizational performance linkage in university extension.

Guerrero M.; Rialp, J. & Urbano, D. (2006). The impact of desirability and feasibility on entrepreneurial intentions: A structural equation model. *Estudios De Economia Aplicada*, 24 (2), 509-523.

Khanka, S. S. (2003). *Entrepreneurial Development*. New Delhi: Chand & Company LTO.

Mian, S. (2006). *Can 'Entrepreneurial University Model' Help Pakistan Leapfrog into the Knowledge Economy? Some Reflections*, Strategic Management and Entrepreneurship, State University of New York, USA.

Moghimi, Seyed Mohammad (2004). Corporate Entrepreneurship: Obstacles and Alternatives. *Journal of Entrepreneurship Research*, 87 - 119.

- Rasheed, H. S. (2000). *Developing entrepreneurial potential in youth: The effect of entrepreneurial education and venture creation*. Available, at: WWW.proquest.umi.com
- Rasmussen, E. & Sorheim, R. (2006). Action Entrepreneurship Education. *Technovation*, 26, 185-194.
- Rutherford, Matthew W. & Holt, Daniel T. (2007). Corporate entrepreneurship: An empirical look at the innovativeness dimension and its antecedents. *Journal of Organizational Change Management*, 20 (3), 429-446.
- Wang, clement k. & Wong, Poh Kam (2002). Entrepreneurial interest of university students in Singapore, *Technovation*, 24 (2), 163-172.